

Vadlīnijas

valsts aizsargājamu kultūras pieminekļu atzīmes par publisko pieejamību noteikšanai

Vadlīnijas izstrādātas
pamatojoties uz Latvijas Republikas likumu "Par kultūras pieminekļu aizsardzību" un
Ministru kabineta noteikumiem Nr. 720 "Kultūras pieminekļu uzskaites,
aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumi"

Vadlīnijas apstiprinātas
ar Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldes vadītāja
2023. gada 04. decembra rīkojumu Nr. 1/30

Kultūras mantojums, atbilstoši starptautiskām tiesību normām, sastāv no uzkrātu resursu kopuma, kas saņemts mantojumā no pagātnes un kas, neatkarīgi no piederības, indivīdu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīti par vērtību, pārliecības, zināšanu, tradīciju atspoguļotājiem un paudējiem. Tas ietver arī vidi, kas izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā, laikam ejot. Latvija ir bagāta ar daudzveidīgu kultūras mantojumu – pilis, muižas, baznīcas, pilskalni un senvietas, nozīmīgas sabiedriskās ēkas, industriālas būves, vēsturiskas dzīvojamās ēkas un viensētas, nekustami un kustami mākslas darbi, pilsētu vēsturiskie centri, kultūrvēsturiskas ainavas un citas vēstures materiālās liecības ir nozīmīgs resurss Latvijas valsts līdzsvarotai attīstībai un dzīves kvalitātes un nodrošināšanai. Kultūras mantojums veido cilvēku kopējo atmiņu un izceļ visu laiku izcilākās vērtības. Laikam ejot, kultūras mantojums arvien vairāk kļūst par cilvēka ikdienas dzīves sastāvdaļu, sabiedrība apzinās tā vērtību un uzņemas lielāku līdzdalību tā saglabāšanā. Valsts aizsargājamā kultūras pieminekļa statuss būtībā ir sabiedrībai nozīmīgas vērtības manifestācija – augstākā atzinība. Ikdienā saskaroties ar kultūras mantojumu, sabiedrība no tā bagātinās un šīs vērtības vairāk ciena. Filozofiskās kategorijās kultūras mantojuma patiesais īpašnieks ir visa sabiedrība, bet katra konkrēta kultūras pieminekļa juridiskais īpašnieks ir tā turētājs tikai uz laiku. Tomēr objekta liktenis visvairāk ir atkarīgs no tā īpašnieka – saimnieka. Tāpēc kultūras pieminekļa atbildīga saimnieka ieceres un iespējas ir jāciena.

Mūsdienās vērtīgākais kultūras mantojums arvien vairāk sasaistās ar tūrismu, kas veicina ekonomisko attīstību un vietas izaugsmi. Taču mantojuma izmantošana tūrisma mērķiem nedrīkst kļūt par iemeslu kultūrvēsturisko vietu vērtības noplicināšanai vai vides degradācijai. Autentiskuma, kultūras mantojuma vērtību kopuma un īpašās noskaņas saglabāšana ir pats būtiskākais kultūras mantojuma produktu izmantošanā. Tūrisma slodzei uz kultūras pieminekļiem ir jābūt kontrolētai. Kultūras mantojuma izmantošana tūrisma mērķiem nedrīkst ierobežot vietējo iedzīvotāju tiesības baudīt sava kultūrvēsturiskā mantojuma vērtību un īpašo noskaņu. Tas ir ne tikai cilvēktiesību, bet arī mantojuma filozofijas jautājums.

Kultūras pieminekļa publiskā pieejamība ir garantēta iespēja katram apmeklētājam klātienē pilnīgi vai daļēji apskatīt kultūras pieminekli vai tā vērtīgākās daļas, pieļaujot saprātīgus ierobežojumus, kas saistīti ar objekta saglabāšanu, uzturēšanu, drošību un privātumu. Katram kultūras piemineklim var būt publiskās pieejamības ierobežojumi. Publiskās pieejamības iespēja nedrīkst kaitēt tā īpašo kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanai. Kultūras pieminekļu apmeklētāji ir aicināti ievērot kopīgus vai īpašus katra objekta apmeklētāju ētikas principus.

1. Kultūras pieminekļu publiskās pieejamības iespējas iedala šādās grupās:

1.1. pieejams

(kultūras pieminekļi bez būtiskiem ierobežojumiem ir pieejams apskatei ikvienam apmeklētājam. Piemineklim var būt noteikts apmeklējuma laiks, bet piekļuves iespējām jābūt regulārām un garantētām. Apskatei var būt atvērta tikai pieminekļa nozīmīgākā daļa, kā arī normatīvajos aktos noteiktā kārtībā var būt noteikta ieejas maksa. Pieminekļi var būt ilgstoši daļēji slēgti tikai saistībā ar noteiktu sezonas piekļūstamību vai arī saistībā ar konservācijas, restaurācijas un atjaunošanas darbiem, ja tie nepārtraukti nav ilgāki par 6 mēnešiem. Svarīgi, lai šajā grupā iedalītu tos kultūras pieminekļus, kur apmeklētājs ir gaidīts. Jāpievērš uzmanība arī objekta fiziskai piekļūstamībai un informācijas pieejamībai);

1.2. daļēji pieejams

(kultūras piemineklis ir pieejams apskatei ikvienam apmeklētājam, tomēr ierobežotā laikā un, vai apjomā. Piemineklis ir noteikts apmeklējuma laiks, šajā laikā piekļuves iespējas garantētas. Piemineklis var būt ilgstoši daļēji slēgts tikai saistībā ar noteiktu sezonas piekļūstamību vai arī saistībā ar konservācijas, restaurācijas un atjaunošanas darbiem, ja tie nepārtraukti nav ilgāki par 12 mēnešiem. Apskatei var būt atvērta tikai pieminekļa daļa, kā arī normatīvajos aktos noteiktā kārtībā var būt noteikta ieejas maksa. Šajā grupā tiek iedalīti tie kultūras pieminekļi, kuros jūtams, ka objekta saimnieks ir ar mieru pieņemt apmeklētājus, konkrētu apstākļu dēļ tā pieejas laiki ir ierobežoti, vai arī apskatāmā objekta daļa ir salīdzinoši neliela. Arī šajos objektos jāpievērš uzmanība objekta fiziskai piekļūstamībai un informācijas pieejamībai. Informācijai par publiskās pieejamības laikiem ir jābūt sasniedzamai);

1.3. nav pieejams

(Kultūras piemineklis tā atrašanās vietas, īpatnību, saglabātības stāvokļa, funkcijas, īpašumtiesību, saimnieka interešu un iespēju vai citu objektīvu iemeslu dēļ publiskai apskatei nav pieejams. Par objekta publisku pieejamību nevar uzskatīt kultūras pieminekļa aplūkošanas iespējas tikai no publiskās ārtelpas, ja pats objekts piekļūstamībai ir slēgts.

2. Kultūras pieminekļos, kuros notiek apjomīgi un ilgstoši atjaunošanas darbi, to izpildes termiņi ir saskaņoti ar Pārvaldi, publiskā pieejamība var tikt nodrošināta ar speciālām iepriekš publiskajā telpā izziņotām un īstenotām fragmentārām objekta bezmaksas apskatēm, kurās tiek sniegta informācija par objektā notiekošiem darbiem.

3. Informācija par kultūras pieminekļu publisko pieejamību tiek apkopota informācijas sistēmā "Mantojums".

4. Kultūras pieminekļiem, par kuru publisko pieejamību noteiktā kārtībā informāciju līdz 2022. gada 31. decembrim ir snieguši tā īpašnieki, atzīmi informācijas sistēmā "Mantojums" izdara Pārvaldes attiecīgās reģionālās nodaļas vadītājs, atbilstoši īpašnieka sniegtajai informācijai.

5. Kultūras pieminekļiem, kuru publiskā pieejamība izriet no saistībām sakarā ar piešķirto valsts finansējumu, informāciju apkopo Pārvaldes Vadītāja vietnieks administratīvajos jautājumos un to nodod Pārvaldes attiecīgās reģionālās nodaļas vadītājam atzīmes izdarīšanai informācijas sistēmā "Mantojums".

6. Pārējiem kultūras pieminekļiem publisko pieejamību izvērtē Pārvaldes attiecīgā reģionālā nodaļa, lēmumu pieņem un atzīmi izdara nodaļas vadītājs. Kultūras pieminekļu izvērtējumā jābalstās uz iepriekšējos apsekojumos iegūtu informāciju, nepieciešamības gadījumā sazinoties ar objektu saimniekiem, kā arī ja nepieciešams, konsultējoties ar pašvaldībām un citām ieinteresētām institūcijām.

7. Sākot ar 2024. gada 1. janvāri atzīme par kultūras pieminekļa publisku pieejamību informācijas sistēmā "Mantojums" var tikt noteikta no jauna iekļautiem kultūras pieminekļiem un mainīta sarakstā esošiem kultūras pieminekļiem. Lēmumu pieņem un atbilstošu atzīmi pēc izvērtēšanas izdara Pārvaldes attiecīgās reģionālās nodaļas vadītājs. Atbalstāma ir kultūras pieminekļu publiskās pieejamības palielināšana. Kultūras pieminekļa publiskās pieejamības mazināšana pieļaujama tikai balstoties uz pamatotām un rūpīgi izvērtētām būtisku apstākļu izmaiņām. Kultūras pieminekļu, kuri kopš 2017. gada 1. janvāra saņēmuši Pārvaldes sniegto valsts finansējumu (Kultūras pieminekļu izpēti un glābšanas programma) publiskā pieejamība uzskatāma par noskaidrotu, bet kopš 2018. gada 1. janvāra 25 gadus publiskās pieejamības atcelšana nav pieļaujama.

8. Kultūras pieminekļa īpašnieks Pārvaldes reģionālās nodaļas pieņemto lēmumu par atsevišķa kultūras pieminekļa publisko pieejamību var apstrīdēt Pārvaldes vadītājam.

Juris Dambis

Dr. Arch.

Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes vadītājs